

R EDEFINIRANJE NACIONALNOG IDENTITETA U MAKEDONIJI

Analiza suprotstavljenih mitova o postanku i interpretacija kroz hegemonijske reprezentacije

Maja Muhić

**Fakultet za jezike, kulturu i komunikaciju,
Sveučilište Jugoistočne Europe, Tetovo, Makedonija**

Aleksandar Takovski

**Centar za engleski jezik,
Sveučilište Jugoistočne Europe, Tetovo, Makedonija**

Ovaj se rad bavi simbolikom i recepcijom arhitektonskoga pothvata u glavnom gradu Makedonije, projekta Skoplje 2014. Kako bismo razumijeli raznovrsna simbolička značenja i recepcije toga projekta, posebnu ćemo pažnju posvetiti narativima makedodonskog nacionalnog identiteta koji su prethodili Skoplju 2014. Smatramo da Skoplje 2014 predstavlja monumentalni i spektakularni preokret u službenom narativu makedonskog nacionalnog identiteta. Glavne su teme ovoga rada prekid između prethodnog dominantnog narativa makedonskog nacionalnog identiteta i novog službenog diskursa koji je ponudio i ostvario projekt Skoplje 2014, te multikulturalne stvarnosti Makedonije.

Ključne riječi: kulturni simbolizam, diskurs, značenje, semiotika, nacionalni identitet, antikvizacija, de-osmanizacija, Skoplje 2014

Uvod

U ovome se radu analiziraju planovi, interpretacije i odaziv na nedavni arhitektonski pothvat u Skoplju, glavnome gradu Republike Makedonije – projekt nazvan Skoplje 2014 (skrać. SK 2014). Kako bismo razumijeli raznovrsne simbolike i percepcije toga projekta, posebnu ćemo pažnju posvetiti narativima makedodonskog nacionalnog identiteta koji su prethodili SK 2014. Istovremeno, tvrdit ćemo da SK 2014 predstavlja monumentalni i spektakularni preokret službenoga narativa makedonskog nacionalnog identiteta. Prekid između prethodno dominantnog narativa makedonskog nacionalnog identiteta i novog službenog diskursa koji je ponudio i ostvario projekt SK 2014 jedna je od središnjih tema ovoga rada.

U prvome dijelu rada analiziramo taj prekid propitujući načine na koje politike prostora i reprezentacije manifestirane u SK 2014 prerađuju premise nacionalnog identiteta stvorenog u kontekstu dvaju središnjih obilježja – jugoslavenskog (i socijalističkog) i osmanskog (i islamskog) nasljeđa. Činjenica da je makedonski nacionalni identitet značajno marginaliziran utjecajem ideologija država susjednih Makedoniji jedna je od inspiracija za ovaj projekt. Drugi se dio rada bavi tek naizgled javnom raspravom, u velikoj mjeri konstruiranom sukobljenim diskursima dviju političkih elita. Nadalje, tvrdit ćemo da je semiotička napetost obilježena vladinom političkom dominacijom nad kritikama opozicije dovela do podjele u makedonskoj političkoj i nacionalnoj stvarnosti.

Ovom se studijom žele predložiti dva središnja argumenta. U prvom dijelu rada nastojat ćemo pokazati značajnu i dalekosežnu ulogu SK 2014 u destabilizaciji, ili u najboljem slučaju, u stvaranju površnog nacionalnog identiteta u Makedoniji. Nadalje, nastojat ćemo pokazati da ono što se doima kao trajna javna rasprava u kojoj se pogledi i ideologije sukobljavaju oko pitanja interpretacije više-perspektivnih i heterogenih vrijednosti i funkcija SK 2014 u svojoj srži zapravo predstavlja vrlo specifičnu situaciju. Točnije, vjerujemo da se njome odražava nejednakost i zloupotreba moći te da vlada svojim diskursom zapravo pokušava ušutkati njoj suprotstavljena stajališta; pritom se nepovratno riskira i ukidanje javnog prostora, i čak važnije, stvara se nepremostivi društveni, politički i ideološki jaz u ionako nestabilnom i ugroženom nacionalnom i civilnom jedinstvu.

Metodologija i parametri studije

Metodologija istraživanja sastoji se od tri dijela. Započet ćemo pregledom antropološke literature o izgradnji nacije u Makedoniji, koji predstavlja kontekst za razumijevanje načina na koje SK 2014 stvara prekid s prošlim narativima te nudi navodno novu sliku linearne evolucije makedonskog identiteta započetog u antici. Nastavljamo s pregledom nekolicine (prvenstveno kulturnih) politika povezanih s multietničkim kontekstom države, uključujući Ohridski sporazum koji je, predlažemo, zakompliciran istovremenim stvaranjem etno-nacionalističkih politika i projekata poput SK 2014. Promjenjivost toga diskursa promatrat ćemo u kontekstu vanjskih preporuka i pritisaka na Makedoniju, koji su uvelike utjecali na nacionalističke narative i koji su djelomično poslužili kao inspiracija za projekt SK 2014.

Napokon, unutar konteksta suprotstavljenih diskursa koji djeluju kroz hijerarhijski organizirane razine proglašenja (stranka-kritičari-narod), pokušat ćemo otkriti retorički i diskurzivni kontinuitet, međupovezanost i međuzavisnost formativnih uloga stranačkih diskursa te reiteraciju i amplifikaciju tih diskursa u tekstovima intelektualaca, stručnjaka i društvenih kritičara, kao i njihov utjecaj na stavove građana. Naš cilj je pokazati kako dominantni diskurs tog projekta, iako naizgled opozicijski, zapravo predstavlja hegemonijski diskurs prožet moću, nametnut od strane političke elite.

Izgradnja nacionalnog identiteta između multikulturalne stvarnosti Makedonije i susjednih diskursa

Povijesno gledano, Makedonija pripada geografskoj i povijesnoj regiji Balkanskog poluotoka, čije su se granice tokom povijesti znatno mijenjale. Danas ovo područje uključuje suvremenu Bugarsku, Grčku, Srbiju, Kosovo i Makedoniju. Teritorij suvremene Republike Makedonije dugo je bio pod osmanskom vlašću – od 1371. godine, kada su Osmanlije zauzeli niz gradova u široj trahijskoj i makedonskoj regiji, uključujući središnju regiju današnje Makedonije (oko grada Prilepa), do 1913. godine. Teritorij suvremene Republike Makedonije je 1913. godine bio posljednji dio Balkana pod vlašću Osmanskog Carstva. Nakon 1919. godine Makedonija bez bilo kakve administrativne autonomije postaje dijelom Kraljevine Jugoslavije, koja je bila pod srpskom nadležnošću. Godine 1945. unutar Jugoslavije konstituirana je kao Socijalistička Republika Makedonija, dok nezavisnom državom postaje nakon raspada Jugoslavije, 8.

rujna 1991. 8. travnja 1993. godine Makedonija je zbog spora s Grčkom oko naziva države primljena u UN pod nazivom Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija. Taj spor još uvijek nije riješen te u velikoj mjeri predstavlja ključni faktor u jačanju nacionalističkih diskursa, umjetničke produkcije i napetosti između dviju glavnih etničkih grupa u državi – Makedonaca i Albanaca.¹

Ovaj kratki pregled povijesnih okolnosti nudi uvid u kompleksnost stvaranja makedonskog nacionalnog identiteta. Prije prelaska na analizu SK 2014, prikazat ćemo uzbudljivo putovanje kroz izgradnju nacije koje u svojoj knjizi *The Past in Question* (2003.) opisuje antropolog Keith Brown. Fokus njegova rada je organizirana pobuna protiv Osmanskog Carstva u kolovozu 1903. godine, poznata pod nazivom Ilindenski ustanak, u malom gradu Kruševu, u današnjoj Makedoniji. Tim je događajem nastala kratkotrajna Republika Kruševa, koja još uvijek među Makedoncima predstavlja snažno prisutni nacionalni simbol Republike Makedonije. Brown besprijekorno razrađuje raznovrsne odnose “lokalnih povijesti” – odnosno, raznovrsna objašnjenja prirode pobune stanovnika Kruševa (koje je povijesno multietnički grad čije stanovnike čine Grci, Turci, Albanci, Makedonci i Vlasi) – i nacionalne povijesti. Prema Brownu, makedonska se historiografija tokom vremena, uključujući razdoblje socijalizma i razdoblje nakon osamostaljenja države 1991. godine, temeljila na Ilindenskom ustanku. Metafora Ilindenskog ustanka upotrebljena je i 1950-ih godina, kada se partizanska borba tokom Drugog svjetskog rata nazivala “Drugi Ilinden” makedonskog narodnog oslobođenja, što je doprinijelo označavanju tog razdoblja i događaja simbolom i paradigmom nacionalnog buđenja i oslobođenja.

Narativni prekidi: novonastale fasade nepostojeće povijesti

SK 2014 ne slijedi takav obrazac te narušavajući stare narative predlaže novu i navodno linearnu povijest makedonske nacije koja se proteže do antike. Taj je projekt radikalno promijenio lice grada, započevši uzdizanjem monumentalnog spomenika Aleksandru Velikom na glavnome trgu, nazvanog *Ratnik na konju*, te nastavivši izgradnjom još barem pedeset drugih skulptura, mostova, crkvi i muzeja. SK 2014 također je poznat te se kritizira kao primjer *antikvizacije*.² Glavni investitor SK 2014, s procijenjenim ulogom između 80 i 200 milijuna eura, vlada je Republike Makedonije (odnosno, vladajuća konzervativna demokršćanska stranka VMRO-DPMNE, koja je preuzela vlast 2006. godine te je ponovno izabrana 2008., 2011. i 2014. godine). Također, na javnome natječaju Ministarstva kulture za SK 2014 nisu pobjedili međunarodni sudionici, već je posao povjeren lokalnim arhitektima i umjetnicima.

¹ Prema popisu stanovništva iz 2002. godine, 1,297,981 stanovnik, odnosno 64.18% ukupne populacije Makedonije, smatra sebe Makedoncima. Približno 509,083, odnosno 25.17% ukupne populacije izjasnili su se kao Albanci. Manje etničke manjine uključuju Turke (77,959 ili 3.85%), Rome (53,879 ili 2.66%), Srbe (35,939 ili 1.78%), Bošnjake (17,018 ili 0.84%), Vlahu (9,695 ili 0.48%), i ostale (20,993 ili 1.04%). U makedonski popis stanovništva uključena je većina etničkih skupina, no one manje zastupljene nisu posebno prikazane u završnom izvještaju.

² Kao što Vangeli naglašava, “u suvremenom makedonskom disursu ‘antikvizacija’ se odnosi na identitetske politike temeljene na pretpostavci da postoji direktna poveznica između današnjih etničkih Makedonaca i antičkih Makedonaca” (2001: 13.).

Slika 1: Pogled na središnji spomenik na glavnome trgu u Skoplju, koji je prozvan "Ratnik na konju" (fotografija preuzeta s: www.everythingmacedonia.com)

Podržavatelji projekta tvrde da on uredno prikazuje kronološki pregled svega makedonskog. No ironično, gotovo da i ne postoji korelacija među ličnostima koji bi navodno trebale predstavljati kontinuitet makedonskog nacionalnog identiteta. Projektom se obilježavaju raznolike povijesne ličnosti, što dovodi više do zbunjenosti, nego do uspostave linearnog identiteta. SK 2014 započinje s antičkim razdobljem, nakon kojeg prelazi na razdoblje ranog kršćanstva, prikazujući znamenite povijesne ličnosti koje su rođene ili su vladale Skopljem, kao i ligu boraca za slobodu koji su se borili za samostalnost Makedonije. Projekt također uključuje i dva golema broda na rijeci Vardar, kojom se inače ne može ploviti. Na projekt su potrošeni milijuni eura, pri čemu je vlada tek nedavno predstavila službeni financijski izvještaj, koji je potvrdio glasine o visokim honorarima isplaćenim kiparima.³

U svojoj arheološko-arhitektonskoj analizi projekta SK 2014, Chausidis (2013: 37) tvrdi da Skoplje zapravo nikada nije bilo utilitaristički, već simbolički grad, u kojemu se premoć određenih pojedinaca često izražavala arhitektonskom groznicom – bilo da se radilo o Rimljanima, Bizantincima, Osmanlijama, Srbima, Bugarima, Jugoslavenima, socijalistima, komunistima. Trenutni je simbolizam prilično zbunjujuć i stvara sveobuhvatnu (an)estetičku disonancu stilova i povijesnih razdoblja. Koteska (2011) napominje da u SK 2014, projektu koji donosi raznovrsne asemblaže prošlih vremena i stilova, očigledno nedostaje socrealistični stil. Dvije su najprepoznatljivije karakteristike grada prije SK 2014 bile Stara Čaršija (turski bazar) i moderne socijalističke zgrade iz razdoblja između 1950. i 1970. godine. Budući da su izgrađene nakon velikog potresa 1963. godine, te su zgrade bile više pragmatične nego socijalističke. Nakon potresa, u Skoplju su se skupili arhitekti iz cijeloga svijeta (uključujući Kenzu Tangea) kako bi gradu dali svjež, moderni izgled, kao i zgrade koje će moći primiti što više ljudi. Kroz SK 2014, moderni se izgled izdvaja iz grada i zamjenjuje neoklasičnom, baroknom arhitekturom. Sve novoizgrađene zgrade moraju imati barokne ili neoklasične fasade, dok su starije, no moderne zgrade trenutno pod napadom "novo-starih" fasada, prolazeći

³ Darko Duridanski, u članku objavljenom 26. travnja 2013. u *Balkan Insight*, kaže kako je Valentina Stevanovska, autorica nekih od glavnih spomenika izgrađenih u sklopu projekta – uključujući konjanički spomenik Aleksandru Velikom, jedan spomenik njegovom ocu Filipu, i slavoluk – za svoj rad dobila naknadu od 2.9 milijuna eura. Stevanovska je bila potpuno nepoznata prije nego što je bila angažirana da dizajnira veličanstvene spomenike. Za 24 metra visok spomenik Aleksandru na glavnom trgu u Skoplju Stevanovska je zaradila 649 000 eura. Zanimljivo, prema političkom barometru iz rujna 2012. godine dijela redovnog istraživanja javnog mnijenja koje provodi "TNS Brima Gallup Intl", 57,8% građana je imalo negativan stav, 26,4% pozitivan stav, dok su ostali bili neodlučni.

kroz potpunu preobrazbu. Očigledan je primjer toga procesa izgradnja "nove" barokne fasade na zgradi vlade Republike Makedonije, koju je 1970. godine dizajnirao arhitekt Petar Mulickovski. Mulickovski je odbio sudjelovati kao konzultant na projektu te je eksplicitno izjavio da je mijenjanje fasade te zgrade protuzakonito i da su odgovorne osobe dužne dati izjavu o toj situaciji. Odgovor vlade je u najmanju ruku bio neuvjerljiv; prvo su rekli da je riječ o poboljšanju estetike zgrade, da bi potom rekli da će nova fasada poboljšati sigurnost i energetske učinkovitost zgrade.⁴ Koteska (2011) nadalje primjećuje da je namjera SK 2014 bila prekinuti i socijalističko i osmansko nasljeđe. Mi ćemo tvrditi da SK 2014 predstavlja jasni prekid sa socijalističkom prošloću, koji je pritom ironičan, budući da je Republika Makedonija prvi put konstituirana 1944. godine, upravo kao dio Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Još je više ironično to što SK 2014 predstavlja i prekid s nedavnom prošloću, odnosno modernom, ako ne i futurističkom vizijom grada arhitekata poput Kenza Tange ili Mulickovskog. Nasuprot tome, SK 2014 uvodi barok i neoklasicizam, stilove koji su potpuno nepoznati u regiji. Također, taj projekt predstavlja i proces de-osmanizacije čiji je cilj prekid, ako ne i potpuno brisanje osmanskog nasljeđa i oslobođenje od Islama. Proces stvaranja monoetničkog makedonskog, pravoslavnog osjećaja odvija se u kontekstu multietničke stvarnosti i nasljeđa države. Kao što je Koteska (2011) primijetio, "SK 2014 je proizveo niz etničkih, rodni i klasni podjela. Točnije, brojčana manija vodi isključivo ka stvaranju dominantnog makedonskog identiteta i demografske ekskluzivnosti, pri čemu etničke manjine (Albanci, Turci, Vlasi, Srbi, Romi, itd.) nisu prikladno reprezentirane".

Slijedeći Koteskinu primjedbu, kratko ćemo prikazati kompleksnost multikulturalne stvarnosti u Makedoniji, s osvrtom na etnički konflikt iz 2001. godine, kao i diskurs Makedonije kao "oaze mira" koji mu je prethodio i koji je konstruiran nasuprot iskustvima krvavih sukoba u ostalim bivšim jugoslavenskim republikama. Iako se često misli da je Makedonija jedina od bivših jugoslavenskih država koja je svoju neovisnost ostvarila mirno, ona je, zapravo, 2001. godine bila mjesto etničkog sukoba koji je tokom osam mjeseci trajanja doveo do nestabilnosti u cijeloj regiji. Taj je konflikt bio odgovor albanske zajednice na njihovu marginaliziranost u Makedoniji, s ciljem ostvarenja veće zastupljenosti Albanaca u makedonskom društvu. Ohridskim je sporazumom, potpisanim 13. kolovoza 2001., zaustavljena pobuna te su se poboljšali uvjeti života albanske populacije u Makedoniji. Razumljivo, Albanci i pripadnici ostalih etničkih manjina u Makedoniji reagirali su na monoetničku, pravoslavnu obilježnost SK 2014, koja je u suprotnosti s multikulturalnim narativom koji je uspostavljen Ohridskim sporazumom.

Sol na rani predstavlja i "spor oko naziva", odnosno inzistiranje Grčke na promjeni ustavnog imena Makedonije. Upravo zato, veliki se dio arhitektonske manifestacije SK 2014 treba interpretirati kao politički odgovor Grčkoj. Sama veličina skulpture *Ratnik na konju*, očigledno povezane s Aleksandrom Velikim, kao i središnje mjesto koje zauzima, predstavlja tek jedan od primjera. U prilog nužnosti takve interpretacije SK 2014 ide i izjava bivšeg ministra vanjskih poslova, Antonija Miloshoskog, koji je u intervjuu za Guardian na pitanje o inicijativi za izgradnju 22 metra visokog spomenika Aleksandru, u svjetlu dvadeset godina dugog spora između Republike Makedonije i Grčke oko naziva države, odgovorio: "Mi im ovime govorimo da se nose!"⁵ Želja za osvetom, ili za izražavanjem političkog odgovora na napestost s Grčkom, dovela je do stvaranja arhitektonskih narativa koji, kao što će biti pokazano u

⁴ Fotografije te dodatne detalje o istupu arhitekta originalnog izgleda zgrade, koji je osvojio niz svjetskih nagrada za svoju kreativnu ideju, i nove fasade možete pogledati na web-stranicama: <http://www.build.mk/?p=24670> i <http://www.dnevnik.mk/?ItemID=3F3B5BC7018082468C6D2297FE441D7C>.

⁵ Cijelom se intervjuu može pristupiti na web-stranici: <http://www.theguardian.com/world/2011/aug/14/alexander-great-macedonia-warrior-horse>.

ostatku teksta, nužno ne odgovaraju i mišljenju građana Makedonije. Dapače, takva situacija dodatno provocira pripadnike ostalih etničkih skupina u Makedoniji te, kao što smo već spomenuli, narušava postojeće narative makedonskog nacionalnog identiteta.

Kulturna intimnost i SK 2014

Verdery (2000: 6) tvrdi da spomenici često stabiliziraju krajolik i u njemu privremeno “zamrzavanju” određene vrijednosti. Analizirajući politički simbolizam u pozadini uzdizanja/uklanjanja spomenika i tijela iz mauzoleja nakon 1989. godine u Istočnoj Europi i bivšem Sovjetskom Savezu, autorica primjećuje da spomenici i tijela uliveni u bronzu ili isklesani u kamenu simboliziraju bezvremenost i svetost osobe (ibid.: 5) te dodaje da je “oskrvuće spomenika dio šire povijesti ikonoklazma” (ibid.). Verdery tvrdi i da, unatoč tome što rušenje i podizanje spomenika ni po čemu nije isključivo postsocijalistički fenomen (budući da se događa posvuda u svijetu), neki su elementi tih procesa ipak svojstveni postsocijalizmu. Jedan od takvih elemenata predstavlja i želju postsocijalističkih država da rušenjem većine spomenika iz socijalističkog perioda uspostave diskontinuitet sa socijalističkom prošalošću. Iako projekt SK 2014 predstavlja očiglednu želju za odvajanjem od velikog dijela socijalističke prošlosti, njime se istovremeno otkriva i želja za odvajanjem od ostalog nasljeđa (osobito osmanskog/muslimanskog) i upisivanjem novih povijesti (baroka/neoklasicizma) koje prethodno nisu postojale.

Unatoč tome što je očigledan cilj projekta osvještavanje nacionalnog identiteta pod pritiskom zemalja susjednih Makedoniji, rezultati istraživanja koje je među stanovnicima Makedonije proveo Institut društvenih i humanističkih znanost u Skoplju (ISSHS) o SK 2014 i njegovom utjecaju na percepciju makedonskog identiteta dijagnostičiraju ponavljajući uzorak. Istraživači su se udaljili od premise da, proizvođači simboliku kroz spomenike i arhitekturu s jasnim povijesnim referencama i estetikom, SK 2014 nastoji potvrditi, ojačati i osigurati postojanost povijesne istine o makedonskom identitetu kao jedinoj istini. Između različitih teorijskih okvira, ovaj je projekt s pravom uzeo Herzfeldov (2005) koncept “kulturne intimnosti”, koji podrazumijeva kulturu i njenu simboliku kao onu koja se odmah prepoznaje kao poznata, i koja nužno ne predstavlja i lice kolektivnog identiteta koje bi se htjelo prikazati strancima. Ovo je svakodnevna kultura čije kodove intimnosti državne institucije mobiliziraju kako bi stvorili službeni nacionalni narativ. Zbog toga, prema Herzfeldu: “neugodna” intimna strana nacionalne svijesti o vlastitoj biti pročišćava se tako što dobiva funkcionalnu poziciju u narativu onoga nacionalnog identiteta koji jest međunarodno predstavljen. Rezultati istraživanja, međutim, nisu kompatibilni s kodovima “kulturne intimnosti” (2005: 4).

Zapravo, rezultati su otkrili da je makedonski identitet uglavnom opisan kao nejasna kategorija, ispunjena osjećajem inferiornosti i zbuđenosti oko identiteta. Osim toga, SK 2014 nije prepoznato kao vidljiva oznaka stvaranja identiteta, ili redefinicija nacije, budući da je većina interlokutora kulturu doživljavala kroz njene razne nematerijalne reifikacije (glazbu, jezik, tradiciju, hranu itd.), pri čemu se period antike nije nalazio visoko na popisu nacionalnih oznaka. Istraživanje je također pokazalo da među Makedoncima prevladava izražena ideja “kulturnog srama”. Na pitanje o tome koji povijesni period definira makedonski nacionalni identitet, ispitanici su dali sljedeće odgovore:⁶

⁶ Za bolji uvid, kao i za dodatne informacije o rezultatima ISSHS-ovog istraživačkog projekta “Projekt Skoplje 2014 i njegov utjecaj na percepciju makedonskog identiteta među građanima Skoplja”, pogledajte <http://isshs.edu.mk/documents/1.-Sk2014-ENG.pdf>.

- Nezavisnost (od 1991. godine) 13%
- Period prosvjetiteljstva (19. stoljeće) 26 %
- Period revolucije (početak dvadesetog stoljeća) 31 %
- SFRJ 30 %

ISSHS je proveo dodatnu nacionalnu anketu u rujnu 2013. godine. Prema rezultatima te ankete tek 5.8% ukupne populacije, odnosno 7.6% etničkih Makedonaca, sagledava antiku kao povijesno i kulturno definirajući period za Makedoniju. Većina etničkih Makedonaca prepoznala je period srednjovjekovnog slavenskog kršćanstva (takozvane "prosvjetitelje", sv. Ćirila i Metoda) kao period koji je u bližoj prošlosti najviše formirao makedonski nacionalni identitet. Nadalje, otprilike četvrtina ispitanika prepoznala je period nezavisnosti od SFRJ Jugoslavije, odnosno period IMRO (Međunarodna Makedonska Revolucionarna Organizacija) i period srednjovjekovnog slavenskog kršćanstva kao periode koji su povijesno definirali makedonski etnički identitet. U prilog ideji o prekidu s prijašnjim nacionalnim narativima ide i to što je 73% ispitanika izjavilo da vide Gocu Delčeva (jednog od organizatora Ilindenskog ustanka) kao jednu od ključnih ličnosti u izgradnji makedonskog nacionalnog identiteta, dok tek 9% ispitanika misli da je tu ulogu imao Aleksandar Veliki. Ovi rezultati pokazuju da postoji veliko neslaganje između osjećaja stanovništva i narativa koji vlada nastoji promovirati.⁷ Očito, unatoč tome što je period antike nisko na listi prioriteta makedonskih građana, skulptura Aleksandra Velikog izniče iz glavnog gradskog trga, dok se sve ostalo, uključujući i Gocu Delčeva, vrti oko nje. Promatrani iz pozicije "kulturne intimnosti", rezultati istraživanja ukazuju na ozbiljno neslaganje službenog kulturnog profila i "kodova svakodnevne kulture". Iz rezultata je jasno da projekt, te stoga i kulturna politika države, ne djeluju unutar kulturnih kodova svakodnevne kulture. Točnije, SK 2014 se doima kao daleka i otuđujuća kulturna formacija prema kojoj građani ostaju ravnodušni.

Ovi su rezultati u skladu s Herzfeldovim (2004) prikazom opsesije Grka da sakriju sve što ne nalikuje antičkoj Grčkoj zbog zapadnoeuropskog inzistiranja da moraju biti što sličniji antičkim Grcima (Byrne 2011: 151). Kulturna je intimnost za Herzfelda priznavanje onih aspekata kulturnog identiteta koji se smatraju izvorom vanjske sramote, no koji unatoč tome svojim članovima pružaju uvjerenje o zajedničkoj društvenosti. Herzfeldova ključna studija koja je usporediva sa SK 2014 je *A Place in History: Social and Monumental Time in a Cretan Town* (1991). Makedoniju se može promatrati na isti način kao i Retemnon na Kreti. Baš kao što Retemnon ima šaroliku povijest te je bio pod utjecajem mješavine venecijanskih i turskih utjecaja, tako i u Makedoniji najvidljivije arhitektonske stilove čine ostavštine Bizanta i Turaka. Herzfeld primjećuje da su današnji stanovnici Retemnona više skloni venecijanskoj nego turskoj kulturi (Herzfeld 1991: 56-57), čime ilustrira grčku predrasudu koja je dijelom dugogodišnjeg neprijateljstva Grčke prema Turskoj. Herzfeld, dakle, ocrtava političke konture u promjenljivoj arhitektonskoj slici grada te stavlja arhitekta i povjesničara u opozicijski odnos s lokalnim stanovništvom. Prema Herzfeldu, postoje dvije suprotstavljene povijesti, od koji je jedna monumentalna ili službena, a druga društvena, odnosno narodna (ibid.: 10). Kroz svoju studiju kretske grada, Herzfeld shvaća da su i interes i prezir stanovništva prema izgrađenom okolišu blisko povezani s osobnim povijestima stanovnika, zbog čega se razlikuju od monumentalne ili formalne povijesti koja privlači agencije za očuvanje i konzervaciju te vodi pretvaranju domova u kolektivne spomenike. Herzfeld primjećuje da se u trenutku konzervatorske monumentalizacije i formalizacije povijesti stanovništvo lišava mogućnosti

⁷ Za detaljne rezultate pogledajte <http://isshs.edu.mk/documents/Who-owns-Alexander-the-Great-A-Question-Upon-Which-EU-Enlargement-Relies.pdf>.

da djeluje, čime se stvaraju “tradicionalne četvrti i arheološki spomenici od onoga što su za stanovnike ulice gdje njihovi prijatelji i neprijatelji žive i umiru” (ibid.: 6).

Herzfeld je u pravu kada kaže da su stanovnici Retemnona “pokušali vratiti svoje živote iz detemporalizirane prošlosti i desocijalizirane sadašnjosti” (ibid.: 9). No, njihova veća sklonost venecijanskoj nego turskoj kulturi, ili gorčina što nisu smjeli skinuti preostale turske drvene kutije za prozore (ibid.: xii), pokazuje da društvena/narodna povijest ima jednaku moć da promjeni nacionalne narative. Iako su rezultati istraživanja pokazali da se SK 2014 ne slaže s kulturalnim kodovima svakodnevne kulture s kojima se poistovjećuje većina makedonskog stanovništva, ova je primjedba prvenstveno istinita za skulpturu Aleksandra Velikog, koja zauzima središnje mjesto ovog arhitektonskog pothvata. Doduše, kada je riječ o skrivanju onoga što se smatra sramotnim, SK 2014 savršeno odgovara osjećaju mnogih Makedonaca koji se žele odvojiti od osmanske povijesti i Islama, koji se pogrešno povezuju s albanskom populacijom. Kao što je ranije spomenuto, zbog pobune kojom su 2001. godine Albanci zahtjevali veća prava, makedonska ih populacija često promatra kao neprijatelje države. Živopisni je primjer ovoga stava očito odbijanje članova vijeća općine Centar u Skoplju da razmotre gradonačelnikov prijedlog za raspravu o inicijativi Makedonske Islamske Zajednice za obnovu stoljetne džamije Burnali na originalnom mjestu na glavnome trgu, na kojemu se trenutno, u sklopu projekta SK 2014, planira izgraditi nova Gradska vijećnica.⁸ Mnogi Makedonci imaju generalno negativan stav prema muslimanima dijelom i zbog toga. Dakle na ovoj razini SK 2014 savršeno odgovara konceptu “kulturalne intimnosti”. Iako nisu pretjerano zadovoljni skulpturom Aleksandra Velikog, građani Makedonije uglavnom nisu negativno reagirali na etničko razdvajanje i anti-muslimansku perspektvu koju ovaj projekt promovira, upravo zato što i oni prema otomanskoj i Islamskoj ostavštini osjećaju ogorčenost te je žele sakriti kao sramotni dio vlastitoga identiteta. Drugim riječima, monumentalni službeni narativi SK 2014 slažu se s narodnom poviješću većine Makedonaca. Očito, SK 2014 želi stvoriti makedonski, pravoslavni nacionalni identitet usred sukobljenih namjera susjednih država i multikulturalnosti same države. Ovaj se proces odvija kroz razdiranje, fragmentiranje i stvaranje diskontinuiranih segmenata organskoga tkiva povijesti ove regije i države na korist nekolicine i na štetu većine građana Makedonije.

Forum Populi, Vox Populi

U drugom se dijelu ove studije pokušava osvijetliti uloga projekta u razdiobi interpretativnih diskursa nastalih iz tog samo naizgled arhitektonskog projekta. Tvrdit ćemo da iako se doima da postoji kontinuirana javna rasprava u kojoj se pogledi i ideologije sukobljuju oko pitanja interpretacije raznovrsnih perspektiva i heterogenih vrijednosti i funkcija projekta, u svojoj osnovi zapravo riječ je o situaciji nejednakosti i zloupotrebe moći. Vlada svojim diskursom pokušava ušutkati sebi suprotstavljene glasove, čime se nepovratno riskira ne samo ukidanje javnog prostora, već mnogo bitnije, stvara se nepremostivi društveni, politički i ideološki jaz u ionako nestabilnom i ugroženom društvenom jedinstvu i stabilnosti.

U ovom ćemo dijelu teksta pokušati razmrsiti neke od višerazinskih suprotstavljenih interpretacija koje se odražavaju u svakodnevnom narodnom diskursu makedonskih građana, a koje proizvode dvije najveće makedonske političke stranke – vladajući VMRO DPMNE⁹ i

⁸ Više informacija može se pronaći na <http://www.utrinski.mk/?ItemID=94166D2418B86C4EA7FEC4D5323EBDEA>.

⁹ Akronim se sastoji od naziva Interne Makedonske Revolucionarne Organizacije (VMRO), koja je stvorena krajem devetnaestog stoljeća s ciljem oslobođenja teritorija Makedonije koji je tada bio pod okupacijom Turaka, i dodatka suvremene DPMNE (1991), odnosno Demokratske Partije za Nacionalno Jedinstvo Makdonije.

opozicijski SDSM,¹⁰ koje imaju podršku i poticaj svojih apologeta i istomišljenika iz javnoga života. U kontekstu suprotstavljenih diskursa u kojemu se odvija nadmetanje za premoć kroz hijerarhijski organizirane razine proglašenja (stranka-kritičari-narod), pokušat ćemo otkriti retorički i diskurzivni kontinuitet, odnosno međupovezanost i međuovisnost formativne uloge stranačkih diskursa, njihovu reiteraciju i dodatno opravdanje u tekstovima intelektualaca, stručnjaka, društvenih kritičara itd., kao i njihov utjecaj na stavove građana. Svrha je ovoga dijela teksta pokazati da iako se alternativni diskurs o projektu čini naizgled suprotstavljenim vladajućem, on je i dalje hegemonijski diskurs političke elite koja pokušava nametnuti svoju prevlast. U diskusiji ćemo svoj argument o proizvodnji značenja te ideološkim implikacijama proizvodnje značenja smjestiti u teorijski i analitički okvir analize diskursa. Smatrajući diskurs neodvojivim od upotrebe jezika, diskurzivnog čina i društvene prakse (Fairclough 1992; van Dijk 1997), u ovom se teorijskom okviru nastoji analizirati određene ključne propozicije, njihovu međuovisnost na različitim hijerarhijskim razinama proizvodnje (izvor-zagovornici-narod), njihove ideološke implikacije, kao i objasniti socio-političke posljedice takvoga korištenja jezika unutar tako zamišljenog i oblikovanog diskursa.

Kako bismo prikazali hijerarhijski organiziranu strukturu odgovornu za proizvodnju značenja pod utjecajem elitističkih političkih interesa, i u svrhu analize posljedica takve proizvodnje značenja, pregledali smo novinske članke, intervjuje, izvještaje, televizijske debate, televizijske izvještaje i diskusijske forume na internetu povezane s projektom SK 2014. Svoju analizu temeljimo na trima ključnim vladinim propozicijama, odnosno idejama da "projekt pridonosi rastu lokalne ekonomije, razvoju turizma i reifikaciji podčinjene povijesti". Te su propozicije konstruirane kroz seriju različitih argumentativnih strategija i shema u kojima se Vlada uglavnom oslanja na topos usporedbe i strategije diferencijacije, na strategiju žrtvenog janjeta/viktimizacije i na strategiju legitimizacije/delegitimizacije (za širi uvid u te strategije, pogotovo u kontekstu diskurzivne konstrukcije nacionalnog identiteta, vidi Wodak et al. 2009 [1999]). Lingvističku manifestaciju tih strategija analizirat ćemo na razini rečenice, kroz prezentaciju i diskusiju implicitne i eksplicitne povezanosti rečenica na razini neposrednog konteksta njihovog pojavljivanja, i na razini intertekstualne povezanosti rečenica s drugim aspektima diskursa. Nakon toga, moguće je provesti i analizu ideologema ukorijenjenih u takvim lingvističkim strukturama (Fairclough 1992). Također, kontra-hegemonijski glas opozicijske stranke uglavnom ostaje fokusiran na strategiju subverzije "ekonomskog" argumenta, naglašavajući "estetski" argument i pokušaj potpune delegitimizacije cijelog projekta.

Reprezentacija i analiza diskursa

Argument "ekonomske koristi" spomenut je na konferenciji za novinare u travnju 2013. godine (22. travnja 2013.), tokom koje je makedonska ministrica kulture, gđa. Elizabeta Kanceska Milevska, na iscrpan način pokušala opravdati financijski trošak SK 2014. Opisujući projekt kao kapitalnu investiciju s vidljivim i provjerljivim učinkom na strukturno inženjersvo, poticanje rasta industrije, stvaranje novih poslova i doprinos stvaranju dodatnog prihoda od porasta broja turista, Ministrica je istovremeno prezentirala ukupnu cijenu projekta i podsjetila javnost na ekonomsku korist koju će donijeti.¹¹ Odgovarajući na pitanje jednog od novinara na konferenciji o kritici opozicijske stranke usmjerene k niskim estetskim kriteriji-

¹⁰ Socijalno-Demokratski Savez Makedonije je opozicijski blok u Makedoniji predvođen Socijalno-Demokratskom Partijom.

¹¹ Izjava o godišnjem rastu turističkih posjeta od 54% nedavno je detaljno proučena te je zapravo, kao što analiza koja slijedi pokazuje, rast bio marginalan (vidi *Anfias*, 28. travnja 2013.).

ma projekta, Ministrica je koristila referencijalno nejasnu, no često spominjanu frazu “nešto se gradi”. Ova se fraza koristila kao kontra-napad, kako bi se delegitimizirala kritika opozicije, budući da upućuje na nedostatak bilo kakvih arhitektonskih ili građevinskih aktivnosti koje bi vodili njihovi glavni oponenti, SDSM. Ovo “nešto” je kontekstualno semantificirano kao “pokret, (različit) od stajanja na mjestu” koje je ostavila prethodna vladajuća stranka, jer nije izgradila ništa s čime bi se trenutni projekt mogao usporediti ili evaluirati.

Slika 2.: Pogled s mosta “Goce Delčeva”, s kojeg se vide nove građevine izgrađene u sklopu projekta Skoplje 2014 na desnoj obali rijeke, kao i “stara” modernistička arhitektura na lijevoj obali rijeke (fotograf: Stojan Toše Nikolovski)

Konzistentni okvir kritike, u kojemu jedna strana neprekidno gradi podršku za svoj argument napadom na argument druge strane, bio je prisutan i u diskursu opozicije. Njihova se kritika temelji na nizu osnova, uključujući: a) financijsku pronevjeru, b) zaobilaženje lokalnih zakona, urbanističkog plana i dobivanja građevinskih dozvola, c) netransparentni način planiranja i donošenja odluka, d) neprofesionalni i devastirajući arhitektonski koncept, e) kič estetiku, f) “kulturno silovanje” koje pokazuje nerazumijevanje nacionalnih i kulturnih vrijednosti, g) izraz političkog totalitarizma.

Opozicijsko osporavanje projekta sezalo je do pokušaja novoimenovanog gradonačelnika općine Centar, gospodina Andreja Zernovskog, da se u svrhu financijskog i legalnog reviziranja projekta na njega stavi moratorij, s ciljem potencijalnog otkrivanja pronevjere novca i kršenja zakona. Nedugo nakon javnog objavljivanja te namjere organizacije koje su podržavale Vladu žestoko su kritizirale i ismijavale gradonačelnika. Jedan je od kritičara bila i udruga veterana vojnog sukoba u Makedoniji 2001. godine, “Bedem”, čiji je glasnogovornik rekao:

- (1) Revizija će naići na žestoki otpor ne samo organizacije “Bedem”, već i svih građana Makedonije, (...) ovo nije politička reakcija, već obrana makedonskog nacionalnog dostojanstva. (*eVesti*, 27. travnja 2013.)

Taj komentar, kojim se ekonomska i pravna namjera revizije zamjenjuje nacionalnim, odnosno nacionalističkim diskursom u kojemu se ponavlja vladina strategija jačanja nacionalnog identiteta (“homage nacionalnim herojima”), tek je jedan primjer mnogih apologetskih ili čak političkih diskursa kojima se brani projekt. Slična opravdanja mogla su se čuti i s raznih drugih strana, uključujući od sveučilišnih profesora, političkih saveznika, javnih ličnosti, novinara itd. Dakle:

- (2) Projekt ne samo da aktivno piše povijest, već otvara i zabranjene, skrivene stranice makedonske prošlosti. (*Kurir*, 9. svibnja 2013.)
- (3) Nakon 56 godina nije me sram imati gosta iz inozemstva (...) Nije me sram jer ga mogu nekamo odvesti na fotografiranje (...) posljednjih smo 7 godina izgradnjom Skoplja izgradili novu Aleksandriju. (*Faktor*, 28. travnja 2013.)

Prvim i drugim isječkom artikulira se naturalizirajući argument kojim se projekt prezentira kao prilika da prošlost govori sama za sebe. Projekt stoga predstavlja ideološki i politički neosporeni izraz podčinjene nacionalne povijesti. U tom smislu projekt zapravo predstavlja strategiju skriptiranja nacionalne povijesti, retorički ili čak emocionalno snažnu reifikaciju nepoznatog, skrivenog i zabranjenog. Treći isječak, osim dijela o "prilici za fotografiranje" o kojem ćemo kasnije raspravljati, kroz metaforu "nove Aleksandrije" potvrđuje veličinu i povijesni značaj projekta.

Najpredaniji apologet projekta, arhitekt Vangel Bozinovski, opravdava ga time što: a) "ostavljanje trajnoga otiska skupi je poduhvat" i b) "novi je izgled bio nužan, jer stari nije bio niti dovršen niti je imao viziju" (24 *Vesti*, 8. svibnja 2013.). Što se tiče izbora baroknog stila, Bozinovski smatra da makedonski stil iz dvadeset prvog stoljeća ne mora biti identičan u formi i sadržaju stilovima dvadeset prvog stoljeća negdje drugdje (*Zebra Online*, 9. svibnja 2013.). Slično prethodnom primjeru, Bozinovski vjeruje da projekt ispisuje istinitu, izvornu povijest makedonske nacije, nešto što nije napravila većina slavofiličnih historiografa.

S druge strane, arhitekt Miroslav Grcev kritizira projekt na mnogim razinama, uključujući: protuzakornost, neprikladnost izvedbe (nije provedeno nikakvo političko, kulturno, estetsko ili arhitektonsko istraživanje, niti je javna rasprava prethodila njegovom prihvaćanju). Njegovo je profesionalno mišljenje da je projekt neukusan, "arhitektonsko spoticanje" (24 *Vesti*, 8. svibnja 2013.), kao i uzurpacija javnog prostora, kič i perverzija jednog čovjeka. Grcev ima mnogo istomišljenika koji upućuju na financijsku pronevjeru i na nezakonitu i protuustavnu provedbu projekta obavijenog velom tajnosti i netransparentnosti. Neki od arhitekata slažu se da je projekt, koji je zanimanje arhitekta u Makedoniji učinio suvišnim, također imao i devastirajući utjecaj na prostorni razvoj grada. Neprofesionalnost i izostanak stručnosti u njegovoj provedbi prodiru na sve razine na kojima se artikulira značenje (ideološku, historiografsku, urbanističku, kulturnu, umjetničku). S estetskoga gledišta, svi se kritičari slažu da je riječ o najvećem primjeru kiča i krivotvorine u povijesti države, odnosno, o tematskom parku čija je svrha da bude konzumiran, no koji ima, prema arhitektu Bakalcevu, "opsesivnu narativnost" (*Okno*, 25. travnja 2013.). Simboličko breme i prazninu tog totalitarnog projekta poetično je artikulirala umjetnica Liljana Gjuzelova, koja je rekla da smo "preopterili prazninu, jedan se prazan prostor puni drugime" (Gjuzelova za anketu *Okna*; *Okno*, 17. rujna 2012.).

Ti nepomirivi odnosi između dva pola javne rasprave odražavaju se i u medijskim izvještajima. Osim niza medijskih izvještaja naklonjenih projektu ("Građani podržavaju Skoplje 2014", "Anketa: Većina građana podržava Vladu i projekt 2014"), postoji i serija kritičnih izvještaja. Jedan od takvih, koji je objavljen na Radiju Slobodna Europa, spominje problem stvaranja novih fasada u centru grada, kao i izbor baroka za estetsko-arhitektonski kôd. Osim prigovora da projekt doslovce iz povijesti briše postojeći moderni izgled i arhitektonsku tradiciju (tradiciju koju je započeo renomirani japanski arhitekt Kenzo Tange koji je na svjetkoj razini nagrađen za svoju modernističku viziju grada), ono što vrijedi spomenuti je i gorko tiha reakcija jednog od najhvaljenijih makedonskih arhitekata, gospodina Petra Muličkovskog, na nagađanja o izmjeni fasada (u barokni stil) zgrade makedonske vlade, objekta nad kojim Muličkovski drži potpuno arhitektonsko autorstvo.

Slika 3: Barokni izgled nove zgrade Ministarstva vanjskih poslova

Proturječni stavovi koji odgovaraju tako proizvedenim argumentima mogu se pronaći i među građanima čija “konverzacionalizacija javnog diskursa” (Fairclough 1995) pokazuje vidljive tragove utjecaja političkih elita. Ti se stavovi također vide i u raspravama koje građani vode na internetu. Analizu toga konteksta započinjemo osvrtno na sukobljene glasove koji su se javili već dan nakon objave projekta, odnosno medijske vizualizacije projektnog prijedloga 4. veljače 2010. godine. Protivnici projekta već su na samome početku bili zabrinuti oko istih problema kao i kasnije te su čak spominjali i potencijalno visoki i apsurdno nepotrebni ekonomski trošak. Komentirali su i estetski i urbanistički užasnu viziju Skoplja prezentiranu u videu. Kao što je cinično rekao jedan od sudionika diskusije: “izgleda kao on-line igra za više igrača; samo nam još treba spomenik koji komemorira pale Orke”.

S druge strane, podržavatelji projekta spominjali su Vladin argument “nešto se radi”, artikuliran kroz komentare poput: “bolje da se nešto radi, makar i krivo, nego da se ne radi ništa”, “barem se netko u ovoj zemlji trudi” i “vidim nove zgrade, spomenike i predmete, vidim razliku”. Iz takvih se ideja stvara binarna metafora graditelj/razaratelj koja se tada više nego ikada prije odnosila na odnos između VMRO i SDSM. Argumenti se nisu značajno promijenili u 2013. godini, a kritičari projekta sada ga s još više strasti osuđuju kao ekonomsku katastrofu, između ostaloga, sumnjajući da nije privukao onoliko turista koliko je Vlada predvidjela (*Anfas*, 28. travnja 2013.). Podržavatelji SK 2014 još uvijek naglašavaju prednosti arhitektonskog, urbanističkog i prostornog preuređenja grada, smatrajući da projekt doprinosi reprezentabilnosti i prepoznatljivosti grada. Takav se stav može pročitati i iz komentara jednog od sudionika diskusije na forumu: “pogledajte razglednice danas i one otprije pet godina, sada se nešto i vidi” (*Build.mk*, 3. svibnja 2013.). Taj komentar implicira puninu, vizualno bogatstvo te stoga i potrošačku poželjnost, višak značenja koji nije donijela prethodna Vlada.

Analitički osvrt i završne primjedbe

Ukratko, ta mišljenja ne da su samo u skladu s binarnom strukturom argumenata koju stvaraju i nameću “više” i politički elitnije instance artikulacije, već ih bez sumnje upravo ona i stvaraju. Promatrano diskurzivno, može se reći da je projekt stvorio nepremostivi jaz između dviju suprotstavljenih, nepromjenjivih, i dalje radikalnih subjektivnih pozicija, onih za i onih koji su protiv projekta. Dijalog koji potiče održavanje statusa quo, temelji se na diskursu koji je metaforički stvoren na binarnim opozicijama poput “graditelj/razaratelj”, “domoljubi/

izdajnici”, “totalitaristi/demokrati”, “amateri/stručnjaci”. U tome kontekstu, lingvistički je zanimljiva upotreba fraze “nešto se događa”. Ako promatramo narodnu narativizaciju, referentni fraze “nešto” su razni vizualno percipirani objekti, poput fasada, spomenika i muzeja. No oni su tek dodatni označitelji, zbog čega im nedostaju elaboriraniji i konkretniji *interpretanti*.¹² Tu prazninu ispunjava Vlada, dodavajući *ideologeme*, poput “nacionalnog identiteta”, “privlačnijeg izgleda”, “promjene, razlike”. Postoji ideološka razlika između bogate, ali nejasno označene trenutne slike grada, i slabo označene prijašnje slike koju održava prijašnja Vlada. Koristeći Guzelovinu metaforu, na neki način postoji prijetnja da se ta situacija prelije u diskurs u kojemu se vodi semiotička bitka za ostvarenje političkih ciljeva.

Takvo je semiotičko natjecanje (pokušaj interpretacije značenja projekta) u najboljem slučaju zbunjujuće, kako na tekstualnoj, tako i na pragmatičnoj razini. Stoga, ako cijeli projekt konceptualiziramo kao složeni komunikativni događaj, strukturalna analiza svih elemenata od kojih se sastoji pokazat će ambigvitet i konflikt na svim razinama. Za Vladu, pošiljatelj te kompleksne poruke je makedonska povijesnost (“dug našim herojima”, “nova Aleksandrija”, “ponovno ispisivanje skrivene prošlosti”), koja projektu daje instrumentalnu vrijednost pretvarajući ga u označitelja glasova iz povijesti koji su artikulirani kroz ideološku naturalizaciju implicitnom pretpostavkom da Vlada ne stvara, već samo prezentira povijest. Iz toga razloga, projekt predstavlja volju prošlosti i naroda te se ne smatra proizvodom prolaznih političkih institucija, odnosno političkih stranaka. S druge strane, opozicija se snažno pridržava argumenta da je projekt izraz nasilne volje jedne osobe. Taj argument iznova ponavljaju kritičari poput gospodina Grceva, koji upućuju i na historijsku i na političku “mono-naglašenost” projekta.

Slika 4.: Cirkuska atrakcija ili povijesna atrakcija? Vrtuljak smješten ispred Arheološkog muzeja, koji se može vidjeti u pozadini (fotografija preuzeta s Build.mk)

Kako god bilo, ambigvitet koji se stvara sukobljenim interpretativnim natjecanjem postoji na svim razinama artikulacije. U ovome kontekstu, SK 2014 zapravo je složeni politički opterećen označitelj, kroz koji različite govorničke pozicije pokušavaju nametnuti i legitimizirati svoje interpretacije. Najveći je strah nekih od građana da sukobljeni označenici, interpretacije, neće imati utjecaj na materijalnu formu i postojanje tog složenog označitelja (samih obje-

¹² Ovaj se termin koristi u Piercevom smislu te se odnosi na značenje znaka kao i njegov utjecaj na tumača.

kata) i da projekt neće prestati fizički postojati. Takva situacija prvenstveno može dovesti do dominacije jednog izrečenog diskursa, no i do prestanka mogućnosti bilo kakvog “dvostruko-izrečenog” označavanja (Bakhtin 1981). Diskurs će sam sebe nastaviti proizvoditi kroz povijest, no prije toga će stvoriti nepremostivi jaz u makedonskom javnom i političkom životu. Stoga taj projekt istovremeno predstavlja i jedan od mnogih faktora i simptom nejednakosti političke moći u Makedoniji, koja se očituje u hegemonijskom diskursu o projektu i koja je materijalno osvjedočena fizičkim, neuništivim postojanjem projekta koji može podržavati samo jednu poziciju, onu vladajuće političke elite.